

[MARCELINO MENÉNDEZ PELAYO]: *Bibliografía hispano-latina clásica*. Edición preparada por ENRIQUE SÁNCHEZ REYES. Tomos I-X. Santander, Aldus S. A. de Artes Gráficas (CSIC), 1950-1953. VI+402 pàgs.; 432 pàgs.; 380 pàgs.; 538 pàgs.; 336 pàgs.; 588 pàgs.; 424 pàgs.; 400 pàgs.; 370 pàgs.; 460 pàgs. («Edición nacional de las Obras completas de Menéndez Pelayo», XLIV-LIII.)

Fóra ociós de remarcar ací l'interès extraordinari que revesteix no sols per als qui es dediquen a l'humanisme a les terres hispàniques, sinó també per als professors i investigadors de la història literària, l'obra ingent que va afrontar, ja abans de sortir de les aules universitàries, M. Menéndez Pelayo, i que mai no va abandonar, tot i que restés inacabada. Realment, el seu projecte d'enumerar i estudiar tots els còdexs i manuscrits existents a les biblioteques espanyoles, les edicions, comentaris, antologies i traduccions, fetes a Espanya o per espanyols, de cada un dels escriptors llatins, sense oblidar les imitacions i àdhuc les reminiscències, podria omplir la vida d'un equip d'humanistes que es partissin la tasca segons llur especialització dins la literatura clàssica.

Nogensmenys, caldrà acudir sempre a l'obra de Menéndez Pelayo, primera experiència en el seu gènere, nascuda d'un primer intent de donar una *Biblioteca de traductores*, com a punt de referència per a qualsevol investigació d'aquesta natura. És sabut que la *Bibliografía*, que s'anà editant en plocs solts en la *RABM*, restà interrompuda l'any 1902, sense que la poguéssim continuar el polígraf santanderí. La part inèdita, que ara publica el Sr. Sánchez Reyes, comença en l'article *Cicerón* i està formada de fitxes soltes, de vegades de mà que no és la del mestre, sinó d'algun amic que li enviava paperetes sobre traduccions aparegudes fins a la premsa diària de províncies espanyoles i a repúbliques americanes. D'aquest material nou no és publicat sinó el que Menéndez Pelayo tenia ja triat i classificat per a sortir a la llum pública.

Com a norma són intercalats en aquests volums, i al seu lloc alfabètic corresponent, diversos treballs del polígraf impresos en altres obres: pròlegs, advertiments preliminars, monografies, cartes i alguna traducció d'ell mateix; així, per exemple, la famosa monografia *Horacio en España* figura en l'apartat destinat a Horaci, el qual ocupa tot sol tres volums (IV, V, VI), extensió natural si pensem que Menéndez Pelayo va dedicar les seves hores més llargues d'estudi i d'esplai al líric romà. Basta aquest detall per a comprendre la forçosa desproporció que la projecció hispana dels escriptors llatins palesa en la *Bibliografía* inacabada que esmentem. Vora Horaci, Ciceró disposa de cinc-centes nou pàgines de bibliografia; Virgili, de cinc-centes vint-i-set. L'ordre alfabètic d'autors va indicat, a guisa de diccionari per a major comoditat de l'estudiós, en títols en negretes, que encapçalen les pàgines. La proporcional distribució externa, exigida per criteris editorials, obliga alguna vegada, com en els casos de Ciceró o de Virgili, a dividir una mateixa matèria, és a dir, un autor, en dos volums. No es podia, en rigor, defugir aquest inconvenient.

La reunió de les fitxes i dels estudis aïllats ha format un corpus superior al que d'antuvi havia estat planejat; d'ací que hagi estat segregada de la present obra, en la qual havia de figurar a tall d'apèndix, la *Biblioteca de traductores*, que obrirà una nova sèrie, per tal com ja va néixer en el pensament de l'autor com a obra distinta i posseeix entitat i matèria suficients per a viure independent.

La veritable *Bibliografia* acaba, doncs, amb el volum IX; aquest es tanca amb un apèndix, on són incorporades diverses traduccions d'autors clàssics llatins comentades marginalment per Menéndez Pelayo en llibres que es conserven a la seva Biblioteca de Santander.

En el volum X i últim van recollits uns quants repertoris bibliogràfics que el mestre santanderí tenia colleccionats a fi de formar la «Miscelánea» de la *Bibliografia*: crestomaties, diccionaris, gramàtiques, literatura llatina, epigrafia romana, dret romà i «vària». Tret de la secció de diccionaris, les altres han quedat bastant incompletes, encara que enclouen sempre dades curioses, judicis i crítiques. En apèndix s'afegeixen unes «Notas para una bibliografía greco-hispana»: de fet, aquest és l'únic material que s'ha pogut reunir tocant a una suposada *Bibliografia greco-hispana*, «cuyos materiales duermen hace años entre mis papeles», segons escrivia Menéndez Pelayo en l'«Advertencia preliminar» de la *Bibliografia hispano-latina* publicada en la *RABM*. Sense poder precisar exactament a quin material es referia el polígraf, el Sr. Sánchez Reyes n'agrupa diversos en aquest apèndix; no són fitxes colleccionades com les de la *Bibliografia hispano-latina*, sinó pròlegs a estudis i a treballs d'amics en els quals l'autor va tractar parcialment dels bucòlics grecs, dels còmics o tràgics, de dramàtica o d'aspectes hellènics en general. Va indicada la procedència de cada un dels escrits. D'altres dades abundants sortiran en la *Biblioteca de traductores*.

Part essencial del volum X són els «Índices generales onomásticos y de materias» (pàgs. 261-445), redactats amb gran escrupolositat per Luis M.^a, Ángela i Ramón González-Palencia, que es proposen de facilitar l'ús de l'imponent arsenal aplegat en l'obra: a tal objecte, ha estat evitada la simple repetició de moltes cites d'un autor, que faria pràcticament inútil l'índex, sinó que es posen indicacions que concreten la matèria de què es tracta; també són fetes referències a les obres analitzades o estudiades per Menéndez Pelayo i són assenyalats els assumptes sobre els quals va escriure. Com a complement segueix un «Índice de traductores, editores, comentadores, imitadores, coleccionadores, biógrafos y críticos»; en fi, un «Índice general de la obra». Només aquest darrer índex, així com els índexs que tanquen cada volum, ens han semblat insuficients: es tracta de simples llistes d'autors clàssics. A fi de poder aprofitar aquests índexs generals, caldria que en cada un dels autors es continuessin detallades les diverses seccions («códices», «ediciones», «comentarios», «traducciones», «influencias», etc.) que comprèn l'estudi global de llur pervivència a Espanya; només així s'estalviaria una pèrdua de temps que pot ésser molt considerable quan l'autor consultat gaudeix d'una certa extensió: el maneig, per exemple, dels dos migs volums destinats a Ciceró és una veritable tortura.

Miquel Dolç